

Edward Kołodziej

Źródła do dziejów Polonii amerykańskiej w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia 60, 127-136

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. LX

SECTIO F

2005

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

EDWARD KOŁODZIEJ

*Źródła do dziejów Polonii amerykańskiej
w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie*

Archiwum Akt Nowych, powstałe w lutym 1919 r. na mocy dekretu Naczelnika Państwa, nosiło początkowo nazwę „Archiwum Wojskowe” i było podległe Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Początkowo Archiwum miało za zadanie przejmować akta pozostałe po byłych zaborczych władzach wojskowych niemieckich i austro-węgierskich, działających w latach 1915–1918 w okupowanym Królestwie Polskim. Akta te, wraz z załącznikami w postaci dokumentów sięgających 1825 r., złożono w magazynach w Warszawie przy ulicy Długiej. Już od połowy 1922 r. do Archiwum napływać zaczęły pierwsze zespoły akt polskich urzędów. W roku 1925 zasób aktowy liczył ponad 2 km, co stanowiło ok. 100 tys. jednostek, i dzielił się na 14 grup tematycznych; nadal największą część zasobu tworzyły akta pookupacyjne. Pod koniec 1929 r. znaczna część zasobu posiadała już różnego rodzaju ewidencję, pozwalającą na ogólną orientację w zasobie; warto tu dodać, że personel Archiwum w tym okresie liczył, obok dyrektora, tylko 4 osoby¹. W tym okresie Archiwum zgromadziło ok. 70 zespołów akt urzędów i instytucji okupacyjnych niemieckich i ok. 60 austro-węgierskich, a także szereg zespołów akt urzędów Polski niepodległej, m.in. Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz Ministerstwa Aprowizacji.

¹ W. Wysocki, *Archiwum Wojskowe 1919–1930. Dzieje i działalność*, „Teki Archiwalne”. Seria nowa, t. 2 (23), s. 15–22.

Zarządzeniem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 1 lipca 1930 r. nazwę „Archiwum Wojskowe” zamieniono na „Archiwum Akt Nowych”. W latach trzydziestych napłynęło do AAN wiele akt powstałych w urzędach Polski niepodległej; przejęto ponadto 8 wagonów akt z Wiednia – były to części zespołów centralnych urzędów austro-węgierskich dotyczące Galicji, przekazane do Polski na mocy układu archiwalnego z 26 października 1932 r. W rezultacie, bezpośrednio przed wybuchem II wojny światowej, zasób AAN wzrósł do ok. 8–10 tys. metrów².

Po wybuchu II wojny światowej i zajęciu Warszawy przez wojska niemieckie do AAN, przeniesionego do gmachu Szkoły Głównej Handlowej przy ul. Rakowieckiej, Niemcy przekazali tam akta zlikwidowanych polskich urzędów centralnych oraz akta niektórych urzędów lokalnych z terenu Warszawy i województwa warszawskiego – łącznie ok. 34,8 km. Stosunkowo niewielka część akt została wywieziona do Rzeszy; w tej grupie znalazły się m.in. akta rewindykowane z Wiednia. Od początku 1944 r., wobec przybliżania się frontu wschodniego, pracownicy AAN rozpoczęli ewakuację najcenniejszych akt do fortu Sokołnickiego na Żoliborzu. Niestety, wobec braku funduszy na transport, do wybuchu Powstania Warszawskiego udało się zabezpieczyć stosunkowo niewielką część zasobu. Już w miesiąc po zakończeniu walk powstańczych 3 listopada 1944 r. specjalne oddziały niemieckie podpaliły budynek przy ulicy Rakowieckiej, w wyniku czego przechowywane tam archiwalia zostały zniszczone; ogółem straty wojenne AAN wyniosły 97%³.

Po zakończeniu wojny ocalałe akta znalazły się pod opieką Archiwum Głównego Akt Dawnych. Reaktywowanie AAN nastąpiło dopiero w roku 1948. W kilka lat potem ocalone z pożogi wojennej akta wojskowych władz austro-węgierskich i niemieckich z Królestwa Polskiego przejęło AGAD, zaś niektóre akta z AAN, pochodzące z terenu województwa warszawskiego, przekazano nowo powstałemu Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Warszawie.

Począwszy od lat 50. zasób AAN zaczął szybko rosnąć; obok akt zespołów z lat II Rzeczypospolitej (często zachowanych w stanie szątkowym) do AAN przekazywano akta z okresu II wojny światowej i te powstałe po roku 1945. W rezultacie w końcu 1970 r. zasób aktowy AAN wzrósł do ponad 6,2 km półek; składały się na to 493 zespoły i zbiory, liczące łącznie prawie 670 tys. jednostek archiwalnych. Według stanu na 31 grudnia 2003 r. zasób AAN liczył: 1997

² *Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, opracowanie zbiorowe pod redakcją Mieczysława Motasa, Warszawa 1973, s.15, 16

³ J. S t o j a n o w s k i, *Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Odbitka z wydawnictwa Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych: Straty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. II: *Archiwa porozbiorowe i najnowsze*, Warszawa 1956, s. 235–330; id., *Karta z dziejów Archiwum Akt Nowych w Warszawie w okresie okupacji, w latach 1939–1944*, odbitka z czasopisma „Archeion”, t. XXX, Warszawa 1959.

zespołów i zbiorów o rozmiarach 1,3 mln jednostek (głównie teczek) co stanowi 17,3 km półek⁴. Ponadto przechowywanych jest tu ponad 14,5 tys. map i 221 tys. fotografii; jednak ogromna większość fotografii i map jest zinwentaryzowana wraz z materiałami aktowymi i łącznie z nimi udostępniana⁵. Korzystanie z zasobu jest ułatwione dzięki opracowaniu przez personel AAN 562 inwentarzy kartkowych i 406 książkowych; pozostałe zespoły i zbiory są udostępniane na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych. Drukiem wydano 27 pomocy archiwalnych, głównie inwentarzy i informatorów

Do najcenniejszych akt z okresu II Rzeczypospolitej należą dość dobrze zachowane zespoły akt Kancelarii Cywilnej Naczelnika Państwa z lat 1918–1922, Prezydium Rady Ministrów (1917–1939), Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych (1918–1939), Ministerstwa Skarbu (1918–1939), Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (1918–1939) i znacznie zniszczony w czasie II wojny światowej zespół akt Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Bardzo często wykorzystywany zespół akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych z lat 1918–1939 uzupełnia kilkadziesiąt zespołów polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych (najczęściej w stanie szczątkowym). Wśród licznych spuścizn prywatnych z okresu przed i po I wojnie światowej – największa i najbogatsza tworzy tzw. Archiwum I. J. Paderewskiego. Z lat II wojny światowej zachowało się nieco akt wytworzonych przez hitlerowską administrację, działającą w Generalnym Gubernatorstwie (m.in. zespół akt Rządu Generalnego Gubernatorstwa). Cenne dane zawierają akta polskich organizacji charytatywnych (m.in. Rady Głównej Opiekuńczej w Krakowie) i spółdzielczych. AAN udało się także przejąć część akt Rządu RP w Londynie a także akta organizacji polskich w różnych krajach, m.in. w ZSRR, Rumunii i na Węgrzech.

Największą, wciąż szybko powiększającą się grupę, stanowią akta powstałe po roku 1945⁶. Przekazywanie do AAN akt centralnych organów władzy i administracji państwowej odbywało się w zmiennym rytmie; z reguły każda reorganizacja bądź wstrząsy społeczne i polityczne powodowały raptowne zwiększenie napływu materiałów archiwalnych do AAN. Tak np. w wyniku realizacji uchwały Rady Ministrów z 30 listopada 1981 r. o likwidacji zjednoczeń, do AAN w ciągu niespełna roku trafiło kilkadziesiąt dużych zespołów akt o stosunkowo niewielkiej wartości dla badaczy. Po wprowadzeniu w grudniu 1981 r. stanu wojennego rozpoczęto wielką akcję zawieszania i rozwiązywania organizacji i stowarzyszeń opanowanych przez opozycję solidarnościową; w ten sposób do AAN trafiły m.in. duże zespoły akt Zarządu Głównego Związku Polskich Artystów

⁴ Sprawozdanie roczne Archiwum Akt Nowych za rok 1970; Sprawozdanie... za rok 2003... Maszynopisy w AAN.

⁵ W. Wysocki, Kolekcja kartograficzna z XIX–XX w., maszynopis referatu w AAN.

⁶ Por. *Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, Warszawa 1973.

Plastyków i Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Przy okazji zlikwidowano szereg mało efektywnych organizacji i instytucji prorządowych, a ich akta odeślano do AAN.

W 1989 r. po wygraniu przez opozycję solidarnościową wyborów do sejmu i senatu, a następnie po utworzeniu rządu Tadeusza Mazowieckiego, nastąpił kolejny, znacznie jednak większy, napływ akt do AAN. Przekazane przez Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych duże partie akt z okresu międzywojennego wzbogaciły m.in. zespoły akt MSW i Komendy Głównej Policji Państwowej; przekazano też część zespołu Sztabu Głównego Wojska Polskiego z lat 1919–1939 i akta attaché wojskowych z tegoż okresu. Na początku 1990 r., wobec rozwiązania PZPR, AAN przejęło wszystkie dostępne akta i zbiory, zarówno te znajdujące się w Centralnym Archiwum KC PZPR, jak i materiały przechowywane w registraturach i szafach poszczególnych wydziałów Komitetu Centralnego. Zbiory zgromadzone przez CA KC PZPR, w większości uporządkowane, składają się z niemal 500 zespołów (grup zespołów, zbiorów tematycznych itp.) o rozmiarach ok. 1,8 km. Największe rozmiary ma zespół akt KC PZPR z lat 1948–1990 liczący ok. 61 tys. teczek, co stanowi ok. 1 km półek. Tematyka akt KC PZPR jest bardzo bogata i urozmaicona; nic też dziwnego, że zespół ten jest w AAN najczęściej wykorzystywany przez badaczy. Interesujące materiały zawiera, zlikwidowany w 1990 r., Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie. Ten obszerny zespół akt z lat 1945–1990 liczy ponad 160 m i obrazuje dość dokładnie działalność cenzury PRL⁷. Duże zainteresowanie budzi też zespół akt Urzędu do Spraw Wyznań z lat 1950–1989, liczący 200 m. W ostatnich latach, dzięki nawiązaniu kontaktów ze środowiskami kombatanów i byłymi pracownikami MSZ, AAN wzbogaciło się m.in. o cenne zbiory dokumentów dotyczących polskiej służby dyplomatycznej i konsularnej, kampanii wrześniowej i oddziałów Armii Krajowej. Niektóre z nich zostały już wydane drukiem w ramach biblioteki „Tek Archiwalnych”, inne są przygotowywane do druku. Archiwum przy pomocy finansowej i organizacyjnej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych wydaje też rocznik pod nazwą „Teki Archiwalne. Seria nowa”, w którym publikowane są głównie dokumenty z zasobu AAN.

Obok gromadzenia, przechowywania, porządkowania i udostępniania akt, AAN prowadzi nadzór nad ponad 160 archiwami zakładowymi naczelnych organów władzy i administracji państwowej oraz wydaje, jako urząd wiary publicznej, zaświadczenia dla instytucji i osób prywatnych (w roku 2003 wydano ich prawie 2,6 tys.).

W AAN istnieje Oddział VIII o nazwie „Archiwum Polonii”. W oddziale tym m.in. rejestruje się materiały dotyczące procesów migracyjnych z ziem pol-

⁷ E. Kołodziej, *Zmiany w zasobie Archiwum Akt Nowych*, „Dzieje Najnowsze” 1994, nr 3, s. 89–97; W. Janowski, *Charakterystyka zasobu Archiwum Akt Nowych*, *Archiwum Akt Nowych. Dzieje, zasób, organizacja*, Warszawa 2003, s. 1–4.

skich w XIX i XX wieku, a także przekazy źródłowe na temat skupisk polonijnych na świecie, znajdujące się zarówno w AAN, jak i w innych archiwach krajowych. Jednocześnie oddział pozyskuje akta organizacji i działaczy polonijnych. Akta prywatne, po uporządkowaniu, udostępnia się (za zgodą darczyńców) w Pracowni Naukowej AAN.

Bliższe dane o przechowywanych w polskich archiwach źródłach dotyczących emigracji z ziem polskich i Polonii (m.in. w USA) znaleźć można w wydawnictwach publikowanych przez Archiwum Akt Nowych we współpracy z innymi instytucjami, m.in.:

1. *Emigracja z ziem polskich i Polonia 1865–1939. Informator o źródłach przechowywanych w centralnych archiwach państwowych w Polsce*, oprac. Edward Kołodziej, Kraków 1988, ss. 237.

2. *Emigracja z ziem polskich i Polonia 1939–1965. Informator o źródłach przechowywanych w centralnych archiwach państwowych w Polsce*, oprac. Edward Kołodziej, Warszawa 1996, ss. 156.

3. *Emigracja z ziem polskich i Polonia 1831–1939. Informator o źródłach przechowywanych w terenowych archiwach państwowych w Polsce*, oprac. Edward Kołodziej, Warszawa 1997, ss. 185.

W zasobie AAN znajduje się wiele zespołów i zbiorów archiwalnych zawierających różnorodne źródła dotyczące Polonii w USA z okresu od końca XIX w. do początku XXI w. Są to m.in. listy, wspomnienia, memoriały i opracowania osób prywatnych i organizacji polonijnych, korespondencja, raporty, opracowania polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych oraz delegatur innych urzędów polskich. Faktycznie jednak ogromna większość takich materiałów pochodzi z okresu do 1945 r. Największą ilość listów i memoriałów osób prywatnych i organizacji Polonii amerykańskiej z okresu od końca XIX w. do 1941 r. znaleźć można w Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego. Są tu m.in. informacje o działalności Wydziału Narodowego Polskiego w Ameryce, Polskiego Centralnego Komitetu Ratunkowego, Sejmu Ogólnonarodowego Wychodźstwa Polskiego (I i II), Komitetu Obrony Narodowej, Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego, Związku Narodowego Polskiego, Związku Polek oraz polskich parafii, prasy, szkół i innych placówek kulturalno-oświatowych (sygn. 619–633, 992–997, 2162–2164, 2166, 2172, 2175, 2177–2188, 2190–2197, 2199, 2200, 2202–2208, 2210–2248, 2410–2463). Teczki sygn. 596–603 zawierają materiały na temat przesyłania pomocy materialnej Polonii amerykańskiej dla Polaków w kraju w latach 1915–1924. Kolejna grupa teczek zawiera informacje o pomocy Polonii amerykańskiej dla Armii Polskiej we Francji i poparciu dla I. Paderewskiego jako przedstawiciela Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu na USA (sygn. 641, 648, 653–659, 2194). Materiały o działalności Fundacji Kościuszkowskiej i pracach naukowych Mieczysława Haimana znajdują się w teczkach sygn. 95, 163, 1015, 1016, 2213. Archiwalia z pierwszego okresu II wojny światowej

(1939–1941) zawierają m.in. informacje o pomocy finansowej organizacji polonijnych (w tym Związku Narodowego Polskiego) dla ofiar wojny i Rządu RP w Angers oraz poparciu dla misji gen. Józefa Hallera w USA i działań I. Paderewskiego (sygn. 2172, 2196, 2351, 2352, 2330, 2411, 2490, 2515, 2527, 2531, 2532, 2558, 2577, 2578, 2588, 2595, 2596, 2601, 2606).

W dużym, przechowywanym w AAN zespole akt Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu znajduje się wiele materiałów dotyczących aktywności Polonii amerykańskiej na rzecz sprawy polskiej w ostatnim okresie I wojny światowej (nacisk na władze amerykańskie aby uznały KNP za jedynego reprezentanta Polski, pomoc w tworzeniu Armii Polskiej we Francji, udział w zbiórkach datków na cele narodowe) – sygn. 22–27, 91, 92, 94, 99, 177–186, 191, 808, 1580, 1581, 1806. Wśród organizacji społecznych, powołanych w niepodległej Polsce do współpracy z Polonią, największe znaczenie miał Światowy Związek Polaków z Zagranicy, który przejął zadania i akta Rady Organizacyjnej Polaków z Zagranicy. Akta obu tych organizacji (dotyczące lat 1925–1939) zawierają m.in. informacje o współpracy Polski i Polonii amerykańskiej (pomoc władz i organizacji w Polsce dla polonijnego szkolnictwa, kleru, organizacji kupieckich, organizacji kulturalno-oświatowych i młodzieżowych itp.) – sygn. 99, 109, 111, 116, 122, 126, 134, 135, 148, 155, 157–178, 182–190, 191, 223, 225–227, 234, 269, 288, 297, 299, 303, 307, 312, 318, 352, 353, 357, 359, 374, 385, 423, 443, 467, 474, 482, 486–488, 499, 519, 532.

Największą liczbę informacji o Polonii amerykańskiej w latach 1918–1945 zawierają akta resortu spraw zagranicznych (głównie centrali MSZ w Warszawie oraz Ambasady RP w Waszyngtonie i Konsulatu Generalnego RP w Nowym Jorku). Akta MSZ w Warszawie, przechowywane w Archiwum Akt Nowych pochodzą z lat 1918–1939, ale AAN posiada też mikrofilmy z akt MSZ w Londynie, przechowywanych obecnie w Instytucie Hoovera⁸. Także zespoły akt Ambasady RP w Waszyngtonie i Konsulatu Generalnego RP w Nowym Jorku z lat 1920–1945, znajdujące się w zbiorach AAN, zostały uzupełnione przez mikrofilmy sporządzone z akt tych placówek przechowywanych w Instytucie Hoovera.

Zespół akt centrali MSZ z lat 1918–1939 posiada drukowany inwentarz i liczy ponad 13,8 tys. teczek⁹. Zewidencjonowane w nim materiały do dziejów Polonii amerykańskiej (głównie raporty, sprawozdania, opracowania i korespondencja polskich placówek w USA) dotyczą głównie liczebności, rozmieszczenia, struktury zawodowej i aktywności Polonii (sygn. 5022, 7616–7618, 9597, 9791, 9854, 9855, 10118, 10554–10556, 11760, 11761, 12543) oraz działalności organizacji polonijnych: politycznych, ubezpieczeniowych, zawodowych, kulturalno-

⁸ Por. W. Stępnia k, *Archiwalia polskie w zbiorach Instytutu Hoovera Uniwersytetu Stanforda*, Warszawa 1997.

⁹ *Inwentarz akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie z lat [1915–1917] 1918–1939*, oprac. E. Kołodziej, Warszawa 2000, ss. 482.

-oświatowych, wyznaniowych, kombatanckich (sygn. 86, 171, 5023, 5028, 7022, 7073, 7199, 7209, 7302, 7311, 8255, 9854–9856, 10882, 10884, 10885, 10886, 10888, 10889, 10893–10895, 10901, 10903). Znaleźć też tu można wiele informacji na temat polonijnego szkolnictwa, nauczania języka polskiego w amerykańskich szkołach średnich i wyższych oraz działalności organizacji młodzieżowych i sportowych (sygn. 9772, 9774, 10165, 10166, 10833, 10901, 10937, 10939, 10941, 12540, 12713), aktywności polskiego kleru (sygn. 2901, 2902, 7369, 9744), polonijnej prasy wydawanej w języku polskim i angielskim oraz organizacji dziennikarzy (sygn. 5025, 7321, 7682, 7755, 7756, 7784, 7789, 7792, 9854, 9855, 9857, 10973). Z uwagi na interesy gospodarcze Polski i konieczność rozwijania handlu z USA, polskie placówki konsularne szczególnie interesowały się polonijnym biznesem: organizacjami kupieckimi, bankami, spółdzielniami, spółkami kredytowymi i budowlanymi (sygn. 5016, 7220, 9854, 10195, 11131, 11132, 12537). Wiele przekazów źródłowych dotyczy spraw kulturalno-oświatowych i naukowych, m.in. powstania i rozwoju Fundacji Kościuszkowskiej, organizowania uroczystości ku czci Kazimierza Pułaskiego i Tadeusza Kościuszki oraz z okazji polskich i amerykańskich świąt narodowych (sygn. 7205, 8451, 8452, 8594–8598, 10329, 10902). O ciągle żywej łączności Polonii amerykańskiej ze „starym krajem” i kulturą polską świadczą materiały dotyczące wycieczek polonijnych do Polski (sygn. 9205, 9206, 9610, 9854, 9855, 9858), transmisji audycji Polskiego Radia (sygn. 8451, 8452), a wreszcie organizowanych bezpośrednio przed wybuchem II wojny światowej zbiórek na Fundusz Obrony Narodowej (sygn. 11445, 11446).

Przechowywany w AAN zespół akt Ambasady RP w Waszyngtonie zawiera jeszcze więcej informacji dotyczących życia i działalności Polonii amerykańskiej w latach 1920–1945. Materiały te zgrupować można w następujących działach.

1. Emigracja z Polski do USA i reemigracja do Polski (przepisy polskie i amerykańskie, liczebność, trasy i warunki podróży, możliwość zakupu ziemi i nieruchomości w Polsce, pomoc władz polskich dla emigrantów i reemigrantów w USA i Polsce, przyjazdy do USA uchodźców wojennych z Polski (po 1939 r.) – sygn. 126, 895, 896, 922–924, 950–952, 1103, 1106, 1114–1119, 2136–2138, 2140, 2141, 2151, 2152, 2159–2165, 2170, 2180, 2264–2467, 2755.

2. Pomoc Polonii dla Polski (repatriacja dzieci polskich z Syberii, dary rzeczowe i pieniężne, zakup obligacji pożyczek polskich, pomoc w organizacji, zaciągu i demobilizacji Armii Polskiej we Francji w 1919 r., ochotnicy do Dywizji Polskiej organizowanej we Francji w 1939 r., zbiórka na Fundusz Obrony Narodowej i dla ofiar II wojny światowej) – sygn. 462, 463, 585, 935, 974, 1021, 1083–1087, 1090, 1394, 1637, 1638, 1890, 2027, 2237, 2242, 2245, 2249–2257, 2260–2262, 2266, 2269–2272, 2287–2294, 2743, 2745, 2747, 2748, 2750, 2755, 2863, 2865, 3154, 3156, 3162, 3164–3167.

3. Liczebność, rozmieszczenie i położenie Polonii – sygn. 971, 975, 979, 1052, 1066, 1451, 1832, 1955, 2106, 2740, 2741, 2744, 2856, 3070.

4. Organizacje polonijne: polityczne, ubezpieczeniowe, kulturalno-oświatowe, społeczne, zawodowe, naukowe, sportowe, młodzieżowe, kombatanckie – liczebność, działalność, skład władz, zjazdy; sygn. 928, 940–944, 946, 957–959, 961, 986, 1011–1016, 1018–1020, 1023, 1024, 1029, 1031–1036, 1038, 1039, 1065, 1068, 1069, 1071, 1081, 1145–1148, 1292, 1293, 1304, 1313, 1316, 1323, 1372, 1381, 1383, 1386, 1387, 1390, 1452, 1643, 1655, 1881, 1883, 1894, 1897, 2276, 2738, 2739, 2741–2750, 2752, 2753, 3146, 3165.

5. Duchowieństwo i parafie polskie – sygn. 1056, 1057, 1062, 1063, 1066, 1067, 1891, 2742, 2752, 2856, 3159, 3710.

6. Polonijne szkolnictwo parafialne i średnie, kursy dokształcające, polonijni studenci na uczelniach amerykańskich – sygn. 800, 833, 929, 930, 996–998, 1000–1011, 1064–1066, 1664, 1665, 2742, 2752.

7. Fundacja Kościuszkowska, Archiwum i Muzeum Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego – sygn. 861, 862, 1031, 1040.

8. Prasa polonijna – stan, informacje bibliograficzne, organizacje dziennikarskie; sygn. 1041, 1052, 2747, 2751.

9. Pomoc Polonii dla sportowców z Polski – sygn. 1349, 1366, 1367, 1370.

10. Polonijne banki, kasy oszczędności, spółki budowlane i organizacje kupieckie – sygn. 1078, 1080, 1082, 1095, 1470, 1496, 1761, 2745, 2751, 2754.

11. Uroczystości polskie i amerykańskie w ośrodkach polonijnych – sygn. 963, 1298, 1382, 1396, 1400, 1401, 1403–1410, 1420, 1424, 1427, 1429, 1747, 1760, 1767, 1812, 2868, 2869.

12. Wystawy polskie i obce – sygn. 1378, 1464, 1467, 1474, 1475, 1477, 1485, 1487, 1498–1500, 1513, 1620, 1946.

13. Wycieczki polonijne do Polski – sygn. 1615, 1617–1619, 1621–1629, 1882.

Zespół akt Konsulatu Generalnego RP w Nowym Jorku zachował się w znacznie mniejszym procencie. W aktach z lat 1920–1939 przeważają informacje (w większości przesyłane do Ambasady RP w Waszyngtonie) o liczebności, rozmieszczeniu, położeniu i działalności organizacji Polonii amerykańskiej (sygn. 2, 43, 56, 128, 135–139, 142–149, 153–158, 160, 163–166, 183, 185, 186, 209, 240, 402, 403, 471), o prasie polonijnej (sygn. 167, 168, 411), działalności kleru polonijnego i stanu szkół parafialnych (sygn. 170–174). W aktach z okresu II wojny światowej znajduje się szereg danych, których brak w innych zespołach przechowywanych w AAN. Warto zwrócić uwagę na teczki dotyczące konsolidacji organizacji polonijnych i ich ofiarnego udziału w akcji pomocy dla Polaków w kraju, jeńców, deportowanych i uchodźców wojennych (sygn. 31, 32, 151, 153, 156–158, 160, 161, 186–194, 337, 426–456, 459–466). Materiały o stanie prasy, duszpasterstwa i szkolnictwa polonijnego oraz o organizowaniu obchodów polskich i obcych świąt narodowych znajdują się w teczkach sygn. 33, 174–177, 198, 227–232, 263, 264.

W zasobie AAN pochodzącym z okresu po 1945 r. informacji o Polonii amerykańskiej jest niewiele. Tak np. w aktach Komitetu Współpracy Kulturalnej z Zagranicą w Warszawie z lat 1950–1956 znajduje się jednateczka na temat przyjazdu wycieczek polonijnych z USA w latach 1951 i 1953 (sygn. 78). W aktach Krajowego Komitetu Społecznego Funduszu Budowy Szkół zachowała sięteczka z lat 1959–1965 na temat darów pieniężnych Polonii amerykańskiej na budowę szkół w Polsce (sygn. 27). Nieco danych o powojennej pomocy Polonii amerykańskiej dla Polski znaleźć można w zespołach akt Ministerstwa Informacji i Propagandy (sygn. 134, 697, 783, 949), Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej (sygn. 344–347, 354, 565), Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych (sygn. 519–524) oraz Urzędu Rady Ministrów (Biuro Prezydzialne sygn. 5/265, 5/692, 5/722). W aktach Polskiej Partii Robotniczej zachowały się nieliczne materiały na temat stanowiska Polonii amerykańskiej wobec nowego rządu w Polsce (sygn. 295/XX/19, 80), natomiast w ogromnym zespole akt Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej znajduje się nieco informacji o organizacjach polonijnych w latach 1949–1952 (sygn. 237/XXII/552, 553). Wreszcie w zespole akt Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” w Warszawie zinwentaryzowano korespondencję z działaczami polonijnymi z USA (głównie dotyczącą spraw informacyjnych i wydawniczych) – sygn. I/241–331.

Wśród stosunkowo niewielu zespołów akt prywatnych, przekazanych do AAN w latach 1945–1989, informacji o Polonii amerykańskiej w zasadzie nie ma. Dopiero po zmianie ustroju, od początku lat dziewięćdziesiątych AAN mogło nawiązać otwarte kontakty z Polonią. W rezultacie do AAN trafiło szereg materiałów organizacji i działaczy polonijnych z różnych krajów; proces ten rozwija się niestety zbyt wolno. Jak się wydaje w tej grupie akt najciekawsza jest spuścizna Janusza Kazimierza Zawodnego, emerytowanego profesora politologii z USA. Zawodny, autor głośnych prac o Katyniu i Powstaniu Warszawskim, współpracował m.in. z Kongresem Polonii Amerykańskiej, Instytutem Piłsudskiego w Nowym Jorku oraz działał w Kole b. Żołnierzy AK i Fundacji AK w Chicago – informacje na ten temat zawierają m.in. teczki sygn. 89, 93, 95. W zasadzie wszystkie przechowywane w AAN zespoły zawierające informacje o Polonii amerykańskiej są uporządkowane i posiadają inwentarze książkowe bądź kartkowe.

Jak już wspomniano, AAN posiada mikrofilmy z akt przechowywanych przez Instytut Hoovera Uniwersytetu Stanforda w Kalifornii, m. in. Ministerstwa Spraw Zagranicznych (głównie z lat 1939–1945). Znaleźć tu można szereg interesujących dokumentów m.in. na temat Polonii amerykańskiej w latach 1940–1944: liczebności, imigracji wojennej, działalności organizacji polonijnych, stanu szkolnictwa polskiego itp., sygn. H I: 149 (foldery 34–38), 150 (5–23), 151 (28–30), 152 (1–6, 14–16, 31–35), 153 (1–6, 17–21), 154 (31, 32), 155 (17), 156 (15–17), 157 (19), 158 (21, 31–36), 159 (19–34), 161 (27, 28), 163 (12–14), 169

(24–28). Pobieżna kwerenda w mikrofilmach akt Ambasady RP w Waszyngtonie (połączonych z aktami ambasadora Jana Ciechanowskiego) wykazała, że znajduje się tam wiele informacji o Polonii amerykańskiej¹⁰. Ilustruje to poniższy (niepełny) spis.

Sygnatura	Numery zmikrofilmowanych teczek	Treść teczek	Daty krańcowe
HI/III/42	30.15. 30.18. 30.22.	USA. Stanowisko władz wobec napływu emigrantów, ruch socjalistyczny i komunistyczny. Raporty i korespondencja placówek polskich w USA.	1935–1936
	30.13.	USA. Położenie Polonii, powstanie i działalność Komitetu Obrony Polski i Polskiej Centrali Robotniczej. Raporty placówek polskich w USA.	1920, 1936
	30.20.	Działalność byłych żołnierzy z Armii Hallera, stan prasy polonijnej. Raporty konsulatów RP w USA, opracowanie MSZ.	1942–1945
HI/III/75	55.5–4.	Polscy uchodźcy wojenni na Zachodzie. Korespondencja, album.	1941, 1946–1949
HI/III/76	56.3, 4.	Polonia, głównie w USA – liczebność, organizacje i ich aktywność, pomoc dla uchodźców i Polski. Raporty ambasady, instrukcje MSZ, sprawozdanie Polish War Relief, wydawnictwo.	1944
HI/III/89	68.4.	Komitet Narodowy Amerykanów Polskiego Pochodzenia: organizacja i działalność. Korespondencja, sprawozdanie.	1947
HI/III/96	73.10–13.	Stanisław Mikołajczyk: działalność na stanowisku premiera i na emigracji. Raporty, korespondencja.	1949
HI/III/97	74.7.	Ksiądz Stanisław Orlemański z USA – działalność polityczna we współpracy z ośrodkami lewicowymi. Materiały informacyjne.	1941
	76.1–4.	Rekrutacja obywateli polskich w Kanadzie i USA do Armii Polskiej. Raporty, korespondencja.	1941, 1942
HI/III/107	82.1.	Polska Rada Międzyorganizacyjna. Protokół z obrad trzeciego zjazdu w Chicago.	1938
	82.11.	Polski Instytut Kultury i Nauki w Ameryce. Sprawozdanie z działalności.	1952
	83.6,7	Organizacje polonijne w USA: – organizacja, działalność, zjazdy. Materiały informacyjne, raporty, korespondencja.	1942–1945
HI/III/108	84.10	Uchodźcy wojenni z Polski w różnych krajach, m.in. w USA: liczebność, położenie, organizacje. Raporty, korespondencja.	1945–1948

¹⁰ Por. E. Kołodziej, *Ambasada RP w Waszyngtonie i pozostałe po niej akta i mikrofilmy z lat 1918–1945, przechowywane w Archiwum Akt Nowych*, „Teki Archiwalne. Seria Nowa”, t. 7 (29), s. 5–19.